

Nachtvinders in het Noo

Het Noordhollands Duinreservaat (NHD) is een duingebied van ruim 5600 hectare groot. Het gebied wordt in het noorden begrensd door de Schoorlse duinen, in het zuiden door het Noordzeekanaal bij Wijk aan Zee. Vanaf de Noordzee naar het binnenland vinden we er vele verschillende biotopen.

Tekst: Luc Knijnsberg, John van Roosmalen en Arnold Wijker

Het open duingebied kent natte duinvalleien en struwelen met her en der vochtige duinbosjes. Deze kunnen zowel kalkrijk als kalkarm zijn. En uiteraard vinden we in het NHD de door de mens aangeplante loof- en naaldbossen. Door het grote verschil in reliëf, grondwaterstanden en kalkrijkdom zijn er vele verschillende soorten microklimaten. In het noordelijke deel bij Bergen is de bodem kalkarm en vinden we de droge en natte heidevelden. Op de drogere delen staan de oudste duineikenbossen van westelijk Nederland. In de nachtvlinderwereld vinden we hier relatief veel soorten die ook op de hogere zandgronden in het binnenland voorkomen. In het zuidelijke en middendeel vinden we kalkrijk duinzand met een veel rijkere begroeiing. Hier vinden we dan ook de soorten van de kalkrijke duinen met overlap van soorten van het eveneens kalkrijke zuidelijk Limburg.

Goed vertegenwoordigd

De nachtvlinderwereld in het NHD is spectaculair. De laatste tien jaar wordt hier door de auteurs intensief naar deze bijzondere insectengroep gekeken. Dit gebeurt door middel van licht, smeren met stroop en struinen. Regelmatig gaan we op pad met lakens en aggregaat om in de verschillende biotopen te kijken naar de nachtvlinderwereld. We kijken hierbij zowel naar de micro- als de macronachtvinders. Gedurende het hele jaar, zolang de temperatuur boven de 5 graden blijft, gaan we ook met een pot smeer (mengsel van wijn, stroop en jam) op pad. Met struinen wordt er zeer gericht naar vlinders, rupsen of mijnen (vraatsporen) gezocht in de verschillende biotopen. Dit is de manier om vooral de kleinere microvlinders te vinden. In het NHD zijn er tot nu toe 830 microvlinders en rond de 500 macronachtvinders aangetroffen. Dit is een ongekend hoog aantal en dit is ruim de helft van alle nachtvinderssoorten die ooit binnen Nederland zijn gezien. Een aantal soorten is goed vertegenwoordigd in het NHD, of is alleen nog maar binnen de grenzen van het NHD gezien. In dit eerste deel van het artikel over het gebied worden enkele bijzonderheden van de duinbossen behandeld.

Duinbossen

In de nacht van 27 augustus 2014 werden er op twee verschillende plekken blauw weeskinderen (*Catocala fraxini*) op licht aangetroffen. Na deze twee exemplaren op licht werd deze soort ook op smeer gevonden. Zowel in 2014 als in 2015 is hij meerdere malen waargenomen. Het blauw weeskind is een van de grootste nachtvinders van Nederland met een spanwijdte van ongeveer 9 cm. De soort behoort tot de spinneruilen en staat in Nederland te boek als een zeer zeldzame trekvlinder. De exemplaren die in het NHD werden gevonden, waren zeer vers en zijn zeer waarschijnlijk in het duin uit de pop geslopen. Mogelijk was een van de voorouders wel een trekker die haar eitjes had afgezet in het duingebied en kunnen we nu spreken van een kleine populatie. De meeste vlinders worden gevonden op smeer en voornamelijk in het duingebied tussen Egmond en Castricum. De wetenschappelijke naam *fraxini* verwijst naar de boomsoort es. De rupsen leven echter niet op es, maar op populier. In het duingebied leven de rupsen zeer waarschijnlijk op abeel omdat de vlinders vooral worden waargenomen nabij deze boomsoort. Het is nu afwachten hoe lang deze populatie het gaat volhouden. Is het een blijvertje of een tijdelijke gast?

De korstmosspanner (*Cleorodes lichenaria*) is landelijk gezien een zeldzame spanner. Deze is in het NHD tegenwoordig geen zeldzaamheid meer te noemen.

Arnold Wijker

Het blauw weeskind werd zowel op licht als op smeer aangetroffen.

rdhollands Duinreservaat

De laatste vijf jaar worden er elk jaar wel een aantal op licht waargenomen. In de jaren daarvoor was hij ook in de duinen echt zeldzaam. Waarschijnlijk is de toename te zoeken in de voedselplant van deze soort. Eigenlijk moet je zeggen voedselmos in plaats van voedselplant, want de rupsen van deze mooie spanner leven op mossen die op bomen groeien. En laat het nu de laatste jaren door de schonere lucht weer wat beter gaan met de boombewonende mossen en korstmossen.

Op het eerste gezicht is de baardsnuituil (*Pechipogo strigilata*, ook een spinneruil) een vreemde eend in de bijt om te bespreken in het rijtje meest typische duinvlinders. Het blijkt echter dat deze vlinder tegenwoordig nog maar op enkele plaatsen in Nederland voorkomt. Mogelijk zijn er nog maar drie levensvatbare populaties over in Nederland: in het NHD, bij Hilversum en bij Beetsterzwaag, alhoewel de laatste waarnemingen daar al van ca. tien jaar terug zijn. Tussen 1950 en 1980 was de vlinder wijder verspreid, met de kern van het leefgebied op de Veluwe. De reden waarom de baardsnuituil grotendeels van de Veluwe is verdwenen, is onbekend. Het NHD is nu echter een van de belangrijkste vindplaatsen in Nederland geworden. Eigenlijk komt de vlinder binnen het NHD slechts in een vrij beperkt gebied voor, vooral in de oostrand van de duinbossen bij Bergen.

De baardsnuituil komt vooral voor in oudere loofbossen, met voldoende eik. De vlinders worden vaak ter plaatse gezien, opgejaagd uit de vegetatie en komen ook op licht af. Eik is de voornaamste waardplant, al worden ook wel andere loofbomen, zoals hazelaar, els, berk en haagbeuk genoemd. De rups leeft met name van dorre bladeren aan beschadigde takken. Het is een lokale soort en het is onduidelijk welke afstanden de vlinders kunnen overbruggen.

Het is goed opletten om een baardsnuituil te zien, want het is een tamelijk onbeduidende vlinder, lichtbruin met weinig tekening, die makkelijk met andere fladderaars te verwarren is. Bovendien gaan ze vaak hoog in de boom op een stam zitten als ze eenmaal verstoord zijn. Ze worden zelden in hoge aantallen gemeld. Dit is nog een indicatie dat het slecht gaat met de soort, want normaliter kunnen ze lokaal in hoge aantallen voorkomen.

Het witstipplatlijfje (*Depressaria albipunctella*, een microvlinder) wordt sinds 2010 regelmatig waargenomen in het NHD en sinds 2013 ook ten zuiden van het Noordzeekanaal. Daarbuiten zijn er slechts enkele sporadische waarnemingen uit Zuid-/Midden-Limburg. Waar de waarnemingen eerst nog als incidenteel werden beschouwd, kan nu naar ons idee toch wel gesproken worden van een (stevige) populatie tussen

Luc Krijnsberg

In het NHD gaat het goed met de landelijk zeldzame korstmossspanner.

Luc Krijnsberg

Het NHD is een van de belangrijkste vindplaatsen van de baardsnuituil in ons land.

John van Roosmalen

Het witstipplatlijfje, gefotografeerd in het duinbos bij Heemskerk.

Zandvoort en Egmond aan Zee. Net als veel andere platlijfjes horen planten uit de schermbloemige familie tot de waardplanten. Planten die in het NHD voorkomen en genoemd worden voor deze soort zijn onder andere peen, kervel en bevernel.

De meeste waarnemingen worden gedaan in het voorjaar, met de piek in april. In 2013 en 2015 zijn er ook een paar waarnemingen later in het jaar, tot in oktober. Op het eerste gezicht lijken veel soorten uit het genus *Depressaria* op elkaar. Ze hebben een karakteristieke vorm en de meeste zijn vrij uniform bruin getekend

met een patroon van minder duidelijke donkere lengtestrepen. Het witstipplatlijfje kenmerkt zich als een relatief egaal donkere soort met een duidelijke witte stip ongeveer in het midden van de vleugels.

De lepelmot (*Tinagma perdicella*) is een microvlindertje uit een kleine, aparte familie, Douglesiidae, lepelmotten. In Nederland komen drie soorten lepelmotten voor, die alle drie zeldzaam of zeer zeldzaam zijn en er een vrij onopvallend bestaan op na houden. Ze zijn over het algemeen in de directe buurt van hun waardplant te vinden. Wat ze gemeenschappelijk hebben, is een mooi donker kleed dat met een soort pareltjes lijkt afgezet.

Na een afwezigheid van ruim vijftien jaar werd de soort in 2011 door LK herontdekt voor Nederland; deze was nieuw voor het NHD. Al snel bleek dat het hier ging om een heuse populatie en de jaren erna schrijven we menig waarneming bij met aantallen tot 45 vlindertjes. Ze komen vooral voor in stukjes bosperceel in het open duin, met eik of berk als voornaamste aanwezige boomsoort en een rijke ondergroei aan bosaardbei. Het zijn onopvallende, donkere vlindertjes die je snel over het hoofd ziet. Heb je ze eenmaal gevonden op de aardbeienplantjes dan verrassen ze je met een apart soort (balts?)gedrag, waarbij ze hun vleugels in een V-vorm houden met het achterlijf omhoog en dan zenuwachtig een soort hiphopdansje uitvoeren. De soort lijkt de afgelopen jaren geprofiteerd te hebben van de sterke toename van de bosaardbei, wat weer te danken is aan de grote grazers die er rondlopen en met hun mest voor vruchtbare grond zorgen en de pitjes van de aardbei meevoeren – althans, dat is onze perceptie. Of de soort ook geïntroduceerd is met het invoeren van de Schotse hooglanders is een lastig te beantwoorden vraag.

In het volgende deel van het artikel zullen we richting zee trekken en enkele bijzonderheden van het open duin behandelen.

John van Roosmalen

De lepelmot op zijn waardplant de bosaardbei en tijdens zijn karakteristieke hip-hop-dansje (inzet).

Bronnen:

- vlindernet.nl
- waarneming.nl
- microlepidoptera.nl
- lepiforum.de
- www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/milieu-en-natuur/natuur/koesterburen/leefgebieden-en-soorten/soorten/index.jsp